

ПРОЕКТЪТ „ЕВРОПЕЙСКА СТОЛИЦА НА КУЛТУРАТА” И БЪЛГАРСКАТА КАНДИДАТУРА ПРЕЗ 2019 г.

THE “EUROPEAN CAPITAL OF CULTURE” PROJECT AND THE BULGARIAN CANDIDATURE FOR 2019

The “European Capital of Culture” Project helps to promote the rich and diverse European cultural heritage, as well as the mutual understanding of EU citizens. The “European City of Culture” Project was launched by the Council of Ministers on June 13th 1985. Its purpose is “to contribute to the convergence of the European nations”. In 1999, the project was renamed the “European Capital of Culture”.

Under Decision № 1622 of October 24th 2006 of the European Parliament and of the Council of the European Union, in 2019, European capitals of culture will be cities of Bulgaria and Italy.

Sofia, Plovdiv, Varna, Burgas, Russe, Shumen, Veliko Tarnovo, Blagoevgrad and Kyustendil already expressed their intention to participate in the competition.

Keywords: European Capital of Culture, European Commission, European Union.

Проектът „Европейски столици на културата” способства за популяризиране на богатото и разнообразно европейско културно наследство, както и за взаимното опознаване на гражданите на ЕС.

Началото на проекта „Европейски град на културата” бе дадено от Съвета на министрите на 13 юни 1985 г. Неговата цел е „да допринесе да сближаването на европейските народи”. През 1999 г. проектът бе преименуван на „Европейски столици на културата”.

Всеки град изготвя програма с културни събития, посветени на неговото културно-историческо наследство. В рамките на проявите европейските столици на културата привличат с готовност и личности от други европейски страни, които се извяват в областта на културата.

Популярността на проекта „Европейски столици на културата” непрекъснато нараства. Многобройните посетители, привлечени от проявите в тези градове, допринасят за утвърждаване на неговото културно и социално-икономическо въздействие.

До 2004 г. европейските столици на културата се избираха с единодушие от държавите-членки, а Европейската комисия отпускаше субсидия на избория за годината град (García 2004a: 77).

В момента европейската столица на годината се избира всяка година от Съвета въз основа на препоръка от Комисията, която взема под внимание становището на Европейския парламент и на жури, съставено от седем видни личности в областта на културата.

През 2010 г. ЕС отбеляза 25-ата годишнина на проявата „Европейска столица на културата“. Автори на идеята са известната Мелина Меркурий и нейният френски

колега Жак Ланг (по това време министри на културата на Гърция и Франция) (García 2004b: 36).

Всички избрани градове от 1985 г. до сега подхождат с много въображение и оригиналност при представянето на тяхното културно-историческо наследство (фиг. №1).

Новите политики и програми на Европейския съюз за периода 2007–2013 г. поставят специален акцент на връзките между културата, образованието, младежта, спорта и европейското гражданство. Съвместното съществуване на народи с различна история и култура като единна хармонична общност от 460 млн. европейци изисква повече от всякога гражданите да имат необходимите познания и умения да общуват ефективно и лесно да постигат взаимно разбиране. Диалогът между културите се явява като основен инструмент за изграждане на по-тесни връзки между европейските народи и техните култури.

Фиг. 1

Градове, избрани за европейска културна столица (1985–2013 г.)

Източник: <http://www.europarl.europa.eu>

Европейският съюз насърчава културата в съответствие с принципа за субсидиарност (член 5 от Договора за ЕС от Маастрихт, приет през 1992 г.), което означава, че Общността предприема действия „само и доколкото целите на предложеното действие не могат да бъдат пълноценно постигнати от страните членки“. Този член гарантира, че действията на съюза в областта на културата няма да представляват намеса в националните културни политики. Член 151 (4) от договора гласи, че Общността „ще

допринася за разцъфтяване на културите на страните членки, като зачита тяхното национално и регионално разнообразие и в същото време подчертава общото им културно наследство”. Този член изисква също ЕС да взема предвид културните аспекти във всички останали области от своята политика, например в икономиката, като осигурява „културна съвместимост“ на всички свои решения (Договор... 1992: 14).

От 2007 г. програма „Култура 2007“ замени действащата – „Култура 2000“, за насърчаване на артистични и културни дейности с европейско измерение. Програмата, в която България е активен участник досега, включва три основни категории: специфични едногодишни дейности, многогодишни дейности, подкрепени от договори за сътрудничество и специални културни събития като „Европейски столици на културата“ (Култура 2000, 2006: 1).

Новата седемгодишна програма, с бюджет от 408 млн. евро, цели да допринесе за развитието на европейската идентичност, като изгради единен пълноценен инструмент за многостранно културно сътрудничество в Европа (Димитров 2008: 159).

Разширяването на ЕС през 2004–2007 г. е последвано от други важни промени в регламента. На 24 октомври 2006 г. Европейският парламент и Съветът разглеждат изводите от изследване, посветено на инициативата „Европейска столица на културата”. В документа се настоява за по-активното обвързване на постиженията на европейските столици на културата със стратегическото планиране на съответните региони.

От 2010 г. е учредена и Наградата Мелина Меркури. С нея се удостоават новите европейски столици на културата. Наградата е на стойност 1,5 млн. евро и заменя съществуващата досега субсидия, с която се финансират градовете домакини.

Статутът на „културна столица“ генерира значителен интерес и води след себе си икономически ползи, най-вече породени от повишения туристически интерес. Градовете, избирани за културни столици, трябва да покрият сериозни критерии, най-вече свързани с възможността да предложат достатъчно на брой и качествени културни програми (Palmer 2004: 283).

През 2012 г. столици на културата станаха португалският град Гимараеш и словенският Марибор. През 2013 г. щафетата поеха френският град Марсилия и словашкият Кошице.

Марибор е вторият по големина град в Словения. Населението на града е 112 642 жители. Марибор е кръстопътен централноевропейски град, в който много култури са водели съвместно мирно съществуване и са се обогатявали взаимно в миналото. Летището на Марибор е второто по големина международно летище на Словения. Популярни туристически забележителности в Марибор са катедралата от XII в., която е построена в готически стил, кметството, което е изградено в стил ренесанс. Интересен е и замък на града, който датира от XV в. Марибор е развит културен и образователен център.

Гимараеш (52 000 жители) е град в Северозападна Португалия. Гимараеш често е наричан „люлка на нацията” и има важна роля в историята на Португалия като роден град на първия португалски крал Алфонсо I. Историческият център на града датира от IX-X в. и е защитен от ЮНЕСКО през 2001 г. Това е един от европейските градове с

най-младо население – почти половината от жителите му не са навършили 30 години. Изборът му за европейска столица на културата го трансформира в място, кипящо от съвременна творческа активност и същевременно запазващо своето вековно наследство. Използвайки натрупания опит през 2013 г. Гимараеш е обявен за Европейска столица на спорта (Remoaldo 2013: 13).

Марсилия е най-старият град във Франция, основан на средиземноморския бряг около 600 г. пр. Хр. от заселници от Фокея, древен гръцки град в Мала Азия. Днес Марсилия има повече от 850 000 жители. Градът иска да използва статута си на столица на културата през 2013 г., за да покаже как културата може да допринесе за преобразяването на града в икономически и социален план.

Кошице е град с богата история: той е първото поселение в Европа, което се сдобива със свой герб. Градът е и първият в Словакия, определен за столица на културата. Разположен близо до външната граница на Шенгенското пространство, Кошице иска да използва тази възможност, за да се превърне в портал към Източна Европа, а също и да насърчи творческото мислене на младите хора (Марсилия... 2013: 4).

Съгласно Решение № 1622 от 24 октомври 2006 г. на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз, през 2019 г. европейски столици на културата ще бъдат градове от България и Италия. Поканите за кандидатстване ще бъдат публикувани от българското правителство до края на годината. Срокът за кандидатстване е 31 октомври 2013 г.

До 31 декември 2013 г. комисията за подбор ще одобри списък на първоначално одобрените кандидати, които ще бъдат допълнително разглеждани и, съответно, обявява тези от тях, които отпадат от надпреварата. Градовете, включени в списъка на първоначално одобрените кандидати, ще имат шест месец, за да разработят в подробности документите за кандидатстване.

Окончателният избор за българския град, който ще бъде европейска столица на културата, трябва да приключи до 30 септември 2014 г. След това Комисията за подбор ще изработи доклад, в който, освен решението си за избор на спечелилия кандидат, дава препоръки за напредъкът, който трябва да постигне, и мерките, които трябва да бъдат изпълнени до 2019 г.

До 31 март 2015 г. Съветът, като действа в съответствие с препоръката на Комисията, избира официално градовете от Италия и България за Европейски столици на културата. На 30 септември 2018 г. се връчва паричната награда Мелина Меркури. В периода 1 януари – 31 декември 2019 г. се провежда самото мероприятие.

В периода 2016–2020 г. се провеждат Първо, Второ заседание на комисията, както и на 31 декември 2020 г. Заключителен доклад на Комисията за мониторинг и консултации.

Високите изисквания към организаторите са истинско предизвикателство за всеки кандидат. Безспорно за България е, че това ще бъде най-мощното международно събитие в историята на страната ни. Показателни са неговите количествени параметри: ще бъдат реализирани вероятно между 300 и 500 културни проекта на територия от около 20 000 км². По един или друг начин ще бъдат въввлечени около 2 млн. участници,

посетители, изпълнители, организатори от страната и чужбина. В периода 2014–2020 г. одобреният град ще изразходва не по-малко от 50 млн. евро за подготовката и реализацията на културната програма.

Допълнително ще бъдат инвестирани 150-200 млн. евро в инфраструктурата –културни обекти, пътища, паркове и др. Голяма част от тези средства ще дойдат от структурните фондове на ЕС. На България ще бъдат отпуснати 250 млн. евро по различни европейски програми за туризъм през следващия програмен период (2014–2020 г.).

Опитът на досегашните 48 европейски столици на културата с малки изключения показва, че разумно и ефективно похарчените средства са своеобразен стимул и за увеличаване на туристическия поток, съживяването на различни производства и услуги, повишаване на качеството и квалификацията на човешките ресурси. Местните жители заживяват с по-голямо чувство на сплотеност, повишава се самочувствието им, че обитават привлекателно и търсено място.

София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Шумен, Велико Търново, Благоевград и Кюстендил вече декларираха намерението си да участват в надпреварата. Много от градовете разчитат на подкрепата на градове, които вече са били Европейска културна столица. Лансира се идеята за издигането на единната кандидатура на Варна и София за Европейска столица на културата през 2019 г. Пловдив, като домакин на „Европейски месец на културата” през 1999 г., има важно предимство пред останалите български кандидати. Велико Търново е първият регион, който представи кандидатурата си пред ЕК.

Българското правителство и специално министерство на културата имат важната мисия да адаптират общите указания на Европейската комисия. Задължително в този случай е и позоваването на опита от онези държави, които са организирали процедури по новия регламент (Франция, Словакия, Швеция, Латвия, Белгия, Чехия, Полша и Испания, Дания и Кипър). Необходимо е да съществува връзка между програмите на определените за една и съща година градове Европейска столица на Културата. В случая с домакинството на България и Италия през 2019 г. ще се търсят допирни точки в програмите на избрания български и италиански град (Europarlament... 2013).

Темата „Европейски столици на културата” съвпада в значителна степен и с изготвянето на Националната стратегическа референтна рамка за периода 2014–2020 г. Там оперативните програми следва да планират конкретни мерки, които да са в помощ на избрания български град и респективно регион (Марсилия... 2013).

В Ръководството за градовете, които кандидатстват за титлата „Европейска столица на културата“ са посочени ясно темите, около които следва да се фокусират усилията: мотиви за кандидатирането на града; структура на програмата; организиране и финансиране; градска инфраструктура; комуникационна стратегия; оценката и мониторинг.

Проблемът е, че в досегашната си работа българските градове-кандидати не показват, че са проучили задълбочено указанията. В най-голяма степен, където по-успешно, където не толкова, изтъкват мотивите за издигането на кандидатурата. Те по правило се

концентрират в миналото (богатото културно-историческо наследство) и настоящето (фестивали, гастроли на известни изпълнители и високопоставени международни срещи). Сравнително малко са примерите, насочени към бъдещето, образователни инициативи, идеи за качествена промяна на културния живот в градовете и регионите, създаването на адекватен капацитет за управление на мащабни проекти.

Програмата на града-домакин следва да откроява специфичната му култура, изкуство и културно наследство. Освен активно въвличане на широки обществени групи, е добре чрез събитията да се открояват и европейските измерения на града и региона. Друго важна препоръка е да се популяризират онези тенденции в европейската култура и изкуство, които биха обогатили местния културен живот. За съжаление българските градове са все още далеч от подобно мислене. Най-често тук се работи на парче и без цялостна визия за културния живот.

Данните за организацията на 48 европейски столици на културата показват, че най-разпространената форма на работа е сдружение или фондация с нестопанска цел. В тази група са предимно средните по големина градове – между 300 000 и 500 000 жители (Люксембург, Копенхаген, Болоня, Краков, Хелзинки, Порто, Ротердам, Талин и др.).

Втората основна форма в практиката на Европейска столица на културата е търговско дружество. Тази организация е характерна за девет градове с най-различна големина. Интересно е, че повечето от тях са в централната и северна част на континента (Ваймар, Грац, Корк, Люксембург, Ливърпул, Ставангер, Линц, Есен – Рур и Печ).

Третата основна европейска форма е организирането на европейска столица на културата да се осъществява пряко от общинската администрация. Това е характерно за по-малките и средно големи градове (Дъблин, Стокхолм, Авиньон, Сантяго де Компостела, Вилнюс).

През последните няколко години градовете от южната част на континента прилагат по-специфични форми на организация. В Генуа, например, се създава комитет под ръководството на кмета без юридическа регистрация, който работи съвместно със специално създадено търговско дружество. В Патра домакинството се организира от общината и министерство на културата на Гърция. Организацията на Истанбул'2010 е възложено на държавна агенция.

Сам по себе си изборът на един град за европейска столица на културата не води след себе си гарантирани и директни европейски субсидии. Единствено наградата „Мелина Меркури“ на стойност 1,5 млн. евро се връчва в навечерието на домакинството. Бюджетът на европейската столица на културата се планира за период от 5-6 години и съдържа два основни компонента: инвестиционната програма е между 100 и 500 млн. евро. Освен културна инфраструктура, чрез нея се изпълняват всякакви дейности за подобряване на градската среда. Другата основна част от бюджета е предназначена за културната програма. Най-често за целта се планират около 30-50 млн. евро. Обикновено финансирането се споделя между общината и региона (30%), правителството (30%), спонсори (10-15%), приходи от стопанска дейност (10-15%) и други финансиращи програми (до 10%).

Въпрос на предприемчивост е какъв интерес и инвестиции ще се акумулират. Съществуват много положителни примери. Домакинството на Флоренция за първи път в най-новата история на Европа обединява усилията на художници и реставратори от различни страни във възстановяване на стотици произведения на изкуството. Ротердам осигурява за целите на културната си програма 9 млн. евро от спонсори, фондации и международни програми.

Голяма част от Европейските столици на културата имат ценни придобивки. В Берлин, на брега на река Шпрее, изниква внушителната фасада на Дома на световното изкуство. В Глазгоу, Брюж, Порту и Ротердам са построени нови концертни зали. Част от инвестициите възвращат запустели складове и производствени халета, електроцентрали, депа, пристанищни съоръжения... В Копенхаген голям пазар за добитък от XIX в. и електроцентрала се преустрояват в места за представления. Тютюнева фабрика в Болоня е преобразена в център за визуални изкуства. В Саламанка част от бившия Доминикански манастир е преустроена в изложбена зала (www.coc.acs... 2013).

Инициативата „Европейски столици на културата” в много случаи опровергава наложения предразсъдък, че културният сектор просто консумира от вечно недостигащите публични ресурси. Случва се точно обратното – там, където се работи професионално, културата, изкуствата и творческите индустрии генерират траен и осезаем икономически растеж: увеличен брой туристи, повишен интерес към мястото, разрастване на съществуващите и развитие на нови културни индустрии, приток на частни и публични инвестиции от страната и чужбина...

Няколко конкретни примера: В Глазгоу се увеличават фирмите, заети с музикално и филмово продуцентство, книгоиздаване, архитектура и дизайн. В Болоня се създават над 2200 нови работни места. Преките икономическите ползи за Генуа са около 220 млн. евро. В Сибиу през 2007 г. са регистрирани над 700 000 туристи – два пъти повече в сравнение с 2006 г. и три пъти повече, отколкото през 2005 г. В кризисната 2009 г. Вилнюс отбелязва ръст в туризма с 15%.

Градската инфраструктура като че ли безболезнено може да влезе в проектите на кандидатстващите градове. Въпросът е обаче доколко планираните дейности са във връзка със стратегическите намерения на общините – най-вече общинските планове за развитие. Свидетели сме и на многобройни примери на конфликти между властите и гражданите при реализацията на определени инвестиционни намерения.

Комуникационната стратегия съдържа система от дейности за популяризиране на събитието сред жителите на града и региона и партньорства с медиите. Основен проблем са нарастващите ограничения за достъп на българските граждани до културата и изкуството – минимален брой кинозали, намаляващи професионални музикални и театрални трупи, любителски състави, школи за изкуства, читалища и т.н. В случая, за да се излезе от негативните тенденции, са нужни стъпки на национално ниво. А културата отдавна не е приоритет в работата на правителствата във времето на нескончаемия български преход...

Оценка и мониторинг – ето тук вече сме абсолютни неподготвени. Няма адекватни модерни статистически стандарти, няма културна стратегия, няма индикатори...

И така, българските градове, които ще кандидатстват за европейски столици на културата, са изправени пред редица големи и сложни предизвикателства. А при всички сътресения, които в момента изживява ЕС и европейската идея като цяло, 2019 г. е златен шанс за ефективно и резултатно рекламиране на България. Ако не се възползваме от него, последиците ще рефлектират върху всички ни – по-нисък икономически растеж, по-малко работни места, по-малко туристи, по-малко обновени градове и региони, по-малко публични и частни инвестиции.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Димитров 2008: Димитров С., Симеонов, Д. Европейские культурные столицы – новые возможности для развития туризма. – В: Сб. Туризм и региональное развитие. Смоленск, 158-164.

Договор... 1992: Договор за Европейския съюз. Маастрихт.

Марсилия... 2013: Марсилия и Кошице – европейски столици на културата за 2013 г. – в-к „Култура”, 07-01-2013.

Култура 2000: Програма Култура 2000 на Европейския съюз (2000–2004). – Официален вестник на ЕС (14.02.2000).

Култура 2006: Програма Култура 2007 на Европейския съюз (2007–2013). – Официален вестник на ЕС (27.12.2006).

Резолюция 13839/04 на Съвета на Европа.

García 2004a: García, B. Urban Regeneration, Arts Programming and Major Events: Glasgow 1990, Sydney 2000 and Barcelona 2004. – In: Gibson, L. & Stevenson, D. (Eds). Special Issue of the International Journal of Cultural Policy: Urban Space and the Uses of Culture, vol. 10, no. 1.

García 2004b: García, B. Cultural Policy in European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future. – In: Special Edition on Cultural Policy and Regeneration, Local Economy, vol. 19, no. 4.

Palmer 2004: Palmer, R. European Cities and Capitals of Culture: City Reports. Part II. Study Prepared for the European Commission. Brussels. Palmer-Rae Associates.

Remoaldo 2013: Remoaldo, P. Imagem do destino “Guimarães Capital Europeia da Cultura 2012”. – VII Jornadas de Estudo sobre As Grandes Problemáticas do Espaço Europeu. Porto, p. 13-14.

Europarlament... 2013: <http://www.europarl.europa.eu> (25.05.2013)

www.coc.acc... 2013: <http://www.cac-acc.org/> (15.06.2013)